

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Матюк В. Наука нотно-музичного пінія / В. Матюк // Дяківський глас. – 1898. – Ч. 1. – С. 6–8.
2. Новосядла І. Сучасні засади формування дитячого педагогічного репертуару в українському фортепіанному мистецтві [Електронний ресурс] / І. Новосядла – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/. – Назва з екрана.

3. Фрайт І. Ідея національного музичного виховання у педагогічній спадщині та діяльності західноукраїнських композиторів другої половини ХІХ – початку ХХ століття / І. Фрайт // Молодь і ринок. – 2009 – № 5 (52). – С. 9-14.

Дата надходження до редакції: 21.01.2016 р.

УДК 371.132

Олена ЦИМБАЛЮК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Рівненського економіко-гуманітарного
та інженерного коледжу

ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ С. РУСОВОЇ

У статті обґрунтовано сутність професійно-комунікативної педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу в контексті педагогічної спадщини С. Русової. Проаналізовано взаємозв'язок педагогічного спілкування і саморозвитку особистості вихователя дошкільного дитячого закладу.

Ключові слова: професійно-комунікативна педагогічна діяльність, педагогічна спадщина С. Русової, саморозвиток особистості, суб'єктивно-розвиваюче педагогічне спілкування.

В статті обоснована сутність професійно-комунікативної педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу в контексті педагогічного спадщини С. Русової. Проаналізовано взаємозв'язок педагогічного спілкування і саморозвитку особистості вихователя дошкільного дитячого закладу.

Ключевые слова: профессионально-коммуникативная педагогическая деятельность, педагогическое наследие С. Русовой, саморазвитие личности, субъективно-развивающее педагогическое общение.

In the article the essence of professional-communicative teacher of preschool educational institution in the context of educational heritage S. Rusova. Analyzed the relationship of teacher communication and self-identity tutor preschool establishments.

Key words: professional-communicative pedagogical activity, pedagogical heritage S. Rusova, self-development of personality, developmental subject-teacher communication.

Постановка проблеми. Демократизація суспільства, активізація людського чинника в управлінні вимагають нового розуміння суті та структури

тих видів діяльності, які пов'язані з людьми. У зв'язку з цим вихователь дитячого дошкільного закладу у власній педагогічно-комунікативній діяльності постає ініціатором суб'єктивно-розвиваючого педагогічного спілкування. У процесі його комунікативної діяльності відбувається не лише координація дій однієї людини з іншими, а й координація комунікативних можливостей і зусиль учасників навчально-виховного процесу серед дошкільників. Тому, власне, комунікація або комунікативна діяльність вихователя дошкільного дитячого закладу в структурі професійної діяльності посідає чинне місце в історії вітчизняної педагогіки, а також викликає підвищений інтерес дослідників. При цьому особливо цінними є положення з педагогічної спадщини видатного українського педагога, фундатора дошкільної педагогіки Софії Русової.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Комунікативній діяльності вихователя дошкільного дитячого закладу приділяється значна увага в дослідженнях з педагогіки та педагогічної психології. Так, праці В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, А. Леонтьєва та ін. спрямовані на виявлення комунікативних умінь вихователя дошкільного дитячого закладу. Ю. Ємельянов, Г. Ковальов, Н. Родіонова та ін. наголошують на вагомості методів активної взаємодії, за допомогою яких вихователь оперує прийомами професійної комунікативної діяльності, формує товарищескість. Деякі автори (А. Бодальов, В. Горшкова, С. Кондратьєв, Н. Щуркова та ін.) розглядають проблему взаєморозуміння між вихователями дошкільного закладу й дитиною. При цьому вони зауважують, що контакт можливий лише за умови повного взаєморозуміння між суб'єктами комунікативної діяльності. Разом із тим, нова орієнтація суспільства зумовлює появу нових підходів до розуміння педагогічно-комунікативної діяльності вихователя дошкільного

дитячого закладу, яка в широкому сенсі трактується як феномен культури.

Педагогічну комунікативну діяльність вихователя дошкільного дитячого закладу тлумачать як одну з найважливіших, універсальних сфер "само-сті" особистості, в якій відбуваються такі процеси саморозвитку, як самоперевірка, самореалізація, самоорганізація особистості. Саме в цьому контексті сьогодні актуалізується проблема дослідження професійно-комунікативної педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу в контексті положень педагогічної спадщини С. Русової. Звідси також постає актуальність історично-педагогічного вивчення психолого-педагогічних засад, представлених у творчій спадщині видатних українських педагогів минулого, до яких, безперечно, належить і творчий доробок Софії Федорівни Русової, адже забезпечує методологічну сутність проблеми дослідження можливостей взаєморозуміння між суб'єктами взаємодії.

Мета статті – проаналізувати взаємозв'язок педагогічної комунікативної діяльності вихователя дошкільного дитячого закладу і саморозвитку його особистості у контексті положень педагогічної спадщини С. Русової.

Виходячи з мети статті, **основним її завданням** є аналіз сутнісних характеристик професійно-комунікативної педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу в контексті педагогічної спадщини С. Русової.

Виклад основного матеріалу. Педагогічно-комунікативну діяльність слід тлумачити як суб'єкт-суб'єктну взаємодію, що дає дитині змогу розвиватися як суб'єкту, а вихователю – зберегти й примножити суб'єктні (особистісні) набутки своєї особистості й творчий рівень професійної діяльності. Педагогічна комунікація є «самоутворюючою діалогічною одиницею між педагогом і вихованцем, ядром їхньої дводомінантної діяльності» [1, с. 7]. Вона створюється й безпосередньо розвивається в постійному русі, перетинанні, зіткненні думок, суджень, дій, позицій учасників педагогічного процесу, сприяє певному професійному саморозвитку. Саме тому, досліджуючи ефективність виховного впливу, більшість науковців особливу увагу звертають на характер взаємин суб'єктів, процес взаємодії яких розглядається через спілкування. Саме спілкування вчені вважають таким поліфункціональним явищем, що водночас є засобом, умовою й фактором професійного саморозвитку педагога. Так, ефективність виховного процесу, на думку К. Ушинського, обумовлюється сформованими взаєминами між вихователями й вихованцями. Учений неодноразово наголошував, що від їхнього спілкування й діяльності залежить «вплив особистості вихователя на молоді душі» [8, с. 132]. Зокрема К. Ушинський зазначав, що здатність педагогів до взаємодії, яка не «закріпачує вихованців, ґрунтується на їхньому вмінні співробітничати між собою, створювати єдиний стиль життя освітньої установи через співробітництво на рівні взаємозв'язку дій усіх учасників виховного процесу» [8, с. 134]. У свою чергу, видатний анатом, антрополог, психолог і педагог П. Лесгафт, розглядаючи виховання підростаючих поколінь передусім як «збудження» їхніх власних зусиль через самозміну, підкреслював роль уміння вихователя як умову саморозвитку, тобто треба так

взаємодіяти з дитиною, щоб викликати потребу стати кращою й попрацювати над собою [3, с. 77]. Особливе місце в такому спілкуванні, на думку вченого, належить живому вихователя дошкільного дитячого закладу, яке водночас є ще й умовою його гуманістичної взаємодії з дитиною: «Важко собі уявити людину, на яку не подіяло б правдиве, просте й справедливе слово» [3, с. 94]. Серед виховних засобів П. Лесгафт особливого значення надає діалогу вихователя дошкільного дитячого закладу й дитини як методу організації взаємодії, що спрямована на розвиток самоаналізу вихованця, на становлення його рефлексивного механізму: «Якщо наводити дитину на міркування, збуджувати її розумову й вольову діяльність, можна привчити її володіти й управляти собою» [3, с. 92].

Спіраючись на вищенаведені положення своїх попередників, Софія Русова ґрунтовно розробляла нову для того часу ідею розвитку дитини, відводячи особливу роль її саморозвитку. При цьому педагог приділяла неабияку увагу питанням гуманістичного характеру взаємодії вихователя дошкільного дитячого закладу з вихованцями. Вона вважала, що процес розвитку дитини, по суті, протікає як саморозвиток, тобто детермінується не прямо зовнішніми обставинами – соціальними умовами, діями вихователів, а умовами "внутрішніми" – закономірностями розвитку людини як цілісності: як живого організму й соціального суб'єкта в сукупності. Софія Федорівна з приводу цього зазначала: «Все йде, все минає, і краю немає! Цими словами вічний поет виявляє перед нами той постійний рух людності до поступу, рух, що ні на хвилину не зупиняється, що йому немає ані кінця, ані краю. Людність раз у раз шукає кращого, йде назустріч новому, обробляє його, то відкриває, то вбирає в себе, утворює нові форми життя, створює нові моральні, соціально-політичні ідеали й, не зупиняючись, іде вперед, іде добувати собі долю, опанувати природу, будувати нове продуктивне життя» [6, с. 122].

Розмірковуючи над проблемами педагогічно-комунікативного впливу, Софія Русова стверджувала: «Ми часто зустрічаємо людей назверх освічених, енциклопедично озброєних знаннями, а всередині в них пустиня, як говориться у Біблії, «гробі пофарбовані, поваплені. Ні, не омертвляти своїх вихованців має вихователь, а будити їх до глибокого благородного життя. Виробляти свою філософію життя» [2, с. 44]. Вона надавала важливого значення спілкуванню вихователя дошкільного дитячого закладу з дитиною, вважаючи його найважливішим засобом, що виховує. Адже спілкування є умовою саморозвитку, оскільки саме в ньому дитина одержує віру у вихователя, відчуває розумний світ гідних дослжих, можливість справжнього гуманістичного характеру людських відносин. І так важливо, щоб близька дистанція педагогічного контакту не розчарувала дитину, саме тому люди, що обирають педагогічну професію, повинні добре подумати, а обравши її, постійно самовдосконалюватися, щоб дитину, яка прагне зблизитися, не злякати душевною черствістю, обмеженістю вихователя [2, с. 49]. Саме тому в багатьох працях С. Русової прослідковується тісний взаємозв'язок педагогічної комунікативної діяльності вихователя дошкільного дитячого закладу і саморозвитку його особистості.

Поглиблене вивчення педагогічних праць С. Русової дає змогу стверджувати, що вони відтворюють широкий спектр освітньо-виховних проблем: від ролі освіти й виховання у долі народів, які стали на шлях незалежності або виборювали її, до окреслення науково-методичних основ, шляхів і засобів розбудови національного шкільництва, принципів, методів, форм і засобів навчання та виховання дітей дошкільного й шкільного віку, молоді, дорослого населення. З урахуванням найновіших положень творчого доробку зарубіжних педагогів, психологів, соціологів міжвоєнної доби, осмислені С. Русовою і пристосовані до потреб української національної школи та особливостей ментальності української дитини, знайшли відображення у багатьох працях ученої. Зокрема вона писала: «Будемо пишатися своєю історією, оскільки вона заслуговує нашої гордості; щиро вкажемо нашим дітям, де, в чому були ми неправі і будемо з певністю чекати в майбутньому братерство усіх народів, а шлях до нього – через націоналізм...» [1, с. 12]. Саме тому в педагогічній спадщині Софії Русової питання дошкільного виховання було «одною з основних ідей її національного світогляду» [5, с. 19]. Порівняльний аналіз творів дошкільної тематики доеміграційного та еміграційного періодів дає змогу констатувати, що в 20-30-х роках ХХ ст. Софія Русова завершила створення цілісної теорії дошкільного виховання, яка базувалася на теоретичних положеннях і практичному досвіді суспільного дошкілья держав Заходу і водночас була пристосована до потреб національного виховання маленьких українців. У працях «Колись і тепер», «Нові методи дошкільного виховання», «Роль жінки в дошкільному вихованні», «Теорія і практика дошкільного виховання» вона вичерпно відповіла на питання, яким «повинен бути дитячий садок на Україні, якими методами його провадити...», якими мають бути його програма та «розподіл праці»; сформулювала вимоги до вихователів дошкільних закладів. За висновками дослідників творів С. Русової дошкільної тематики, вони є класичним золотим фондом дошкільної галузі вітчизняної педагогічної думки.

Активно продовжуючи працювати над проблемами дошкільного виховання, Софія Федорівна Русова в останні десятиліття свого життя поступово зосереджується на загальнолюдських і національних аспектах виховання взагалі, і що можна вважати однією з найсуттєвіших змістових особливостей педагогічного доробку вченої того періоду [2, с. 79]. При цьому її найбільше цікавили суспільні аспекти виховання та його найновіші напрями. За переконанням педагога, виховання як найважливіша суспільна функція здатне «переробити в певних межах» вдачу народу, стати одним із чинників його національного самовизначення, що є надзвичайно актуальним для нашого сьогодення. Тому воно повинне охоплювати не тільки дітей дошкільного та шкільного віку, а й усю молодь, усе доросле населення, здійснюватися всіма соціальними інституціями. Саме ця думка є пріоритетною в багатьох педагогічних творах С. Русової 20-30-х років. Керуючись положенням про те, що «розвиток дитини проходить під впливом трьох головних факторів (виховання, спадковість, оточення), базуючись на дослідженнях зарубіжних (німецьких, бельгійських, чеських) учених, педагог розкрила специфіку соціально-виховного впливу

середовища. Неодмінною умовою його результативності вважала таке: «осередок, в якому розвивається дитина, не мусить бути занадто широким і складатися з дуже великої кількості різноманітних осіб» [2, с. 77].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, варто зауважити наступне:

1. Відстоюючи концепцію суб'єктного бачення дитини, Софія Русова, як і більшість представників вітчизняної педагогічної думки минулого століття, утверджувала ідеї суб'єктної педагогіки, звертаючи увагу на характер взаємин педагогів і вихованців, на зв'язок спілкування (живе слово вихователя, діалог) і саморозвиток, у чому, зокрема, й полягає їх теоретична й практична значущість для розробки ідеї суб'єктно-розвиваючого педагогічного спілкування.

2. Аналіз провідних положень педагогічної спадщини Софії Русової дає можливість стверджувати, що комунікативність вихователя дошкільного дитячого закладу формується під впливом багатьох чинників, серед яких переважають професійно-особистісні (сукупність професійних і особистісних якостей, яка виникає внаслідок трансформації професійно важливих знань, вимог і вмінь в особистісно значущі для вихователя та виявляється у більш ефективній педагогічній діяльності, посиленні впливу на особистість дитини).

3. Проаналізувавши взаємозв'язок педагогічної комунікативної діяльності вихователя дошкільного дитячого закладу і саморозвитку його особистості в контексті положень із педагогічної спадщини С. Русової, маємо всі підстави стверджувати, що до універсальних комунікативних якостей особистості вихователя належать: а) рівень ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації, який характеризується відображенням у свідомості особистості позитивної значущості комунікативних знань, уявлень, переконань, емоцій, ціннісних орієнтацій, дій людини, що забезпечується осмисленням здобутого в комунікативній діяльності особистісного досвіду; б) комунікативна спрямованість, що визначає комунікативну діяльність, перспективу цілеспрямованого розвитку комунікативної діяльності; в) психологічна підготовленість, що передбачає наявність у вихователя певних якостей, що сприяють ефективному вивченню і впливу на внутрішній світ вихованця, оптимальному управлінню педагогічними колективами; г) доброзичливість, інтерес до роботи з дітьми, без чого неможливі успіхи у навчально-виховній роботі вихователя, його задоволення від роботи; д) толерантність (від лат. *tolerans* – *терплячий*) – терпимість до інших, розуміння того, що всі люди індивідуальні й неповторні, що кожен має право на власну точку зору; визнання значущості особистості дитини; е) емпатійність (від лат. *empathia* – *співпереживання*) – уміння бачити свою спорідненість з дитиною, тактовно виразити себе і своє ставлення до неї, здатність порозумітися з нею.

4. Значну увагу Софія Русова приділяла проблемі професійно-педагогічної комунікації вихователя, а особу педагога вважала центральною постаттю в освітньому процесі. Вона переконувала, що тільки досвідчений, щасливий, незалежний, а не змучений нестатками та безправний учитель принесе найбільшу користь не лише учням, а й їхнім батькам.

На думку Софії Русової, мало мати вихователів з відповідною науковою підготовкою, необхідно, щоб усе громадянство розуміло велику вагу виховання й утворювало найкращі для цього умови. Власне, всі ці дороговказні ідеї видатного українського педагога складають **перспективи подальших наших розвідок** у даному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. Біологічне та соціальне у поглядах С. Русової на виховання / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 1996. – № 9. – С. 8–9.
2. Джус О. В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції / О. В. Джус. – Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника, 2002. – 260 с.
3. Лесгафт П. Ф. Сімейне виховання дитини та значення [Текст] / П. Ф. Лесгафт. – М. : Педагогіка, 1991. – 176 с.
4. Проскура О. С. Ф. Русова й концепція українського дитячого садка / О. С. Проскура // Дошкільне виховання. – 1991. – № 7. – С. 12–14 ; № 10. – С. 16–18.
5. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Ф. Русова. – Прага, 1924. – 304 с.
6. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори : в 4 кн. / С. Ф. Русова ; за заг. ред. Є. І. Коваленко ; упоряд., прим. Є. І. Коваленко, О. М. Таран. – Чернівці : Чернігівські обереги, 2009. – Кн. 4. – 328 с.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 303 с.
8. Ушинський К. Д. Про виховання розуму / К. Д. Ушинський // Твори : в 6 т. – К. : Радянська школа, 1955. – Т. 6. – С. 371–379.

Дата надходження до редакції: 21.01.2016 р.

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ»

УДК 371.315.6:371.33:373.5

Ольга БАРАБАШ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Івано-Франківського ОШПО

Любов МАРТИНЮК,
учитель початкових класів
Коломийської спеціалізованої загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 5 імені Тараса Шевченка
Коломийської міської ради

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА РІВНІ «ВЧИТЕЛЬ-УЧЕНЬ» В УМОВАХ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті уточнено особливості діалогічної взаємодії на рівні «вчитель-учень» в умовах розвивального навчання. Показано, що її теоретичною основою є моделі, схеми, попередньо обґрунтовані способи дії, які застосовують у навчальній діяльності молодші школярі. Розкрито необхідність спе-

ціальної роботи педагога на уроці щодо організації навчального діалогу шляхом створення проблемних навчальних ситуацій.

Ключові слова: розвивальне навчання, діалогічна взаємодія, діалог, навчальна ситуація.